

Állattartás, állatnevelés

K u t a s o n

Összeállította:

Kiss József

Kiss József
ny.ált.isk.igazgató.

P é c s

Szamuely Tibor u. 1/B. I.6.

7 6 3 3

Állattartás, állatnevelés Kutason

Idős parasztemberek emlegették az ötvenes évek elején a Somogy megyei Kutas községben, amikor már erősen megfogyatkozott az állatállomány, hogy mennyire szerették az állatokat. Ez a jó és hasznos tulajdonság egyaránt megvolt a módosabb és a szegényebb emberekben egyaránt. Az állatok úgy hozzátartoztak az emberekhez, mintha családtagok lettek volna. Ezért nevezték, becézgették állataikat kedves virágaik nevével, vagy szólították úgy, mintha személyek lettek volna. Így volt olyan tehén, melynek Kedves volt a neve, másik Bimbó vagy Jácint névre hallgatott s ha terelésükre került sor, gyakorta hallható volt a Juci, Böske, Teri név is.

Régi feljegyzésekben olvasható, hogy a község földesurai - több is volt belőlük a faluban - a 18. század végén és a 19. század elején mennyi állatot tartottak s miként pereskedtek fiskálisaik által egy-egy jó legelőrészt birtoklásáért. Idős emberek még ma is emlegetik, hogy a falu földbirtokosa, az egyik Boronkay akkor, amikor állatai elpusztultak, miként változott kutyává. Ez ugyan legendaszerű, de van bizonyos történelmi alapja. Ez pedig az alábbi.

A napóleoni háborúk idején igen jó ára volt a jószágnak, így a sertésnek is. Annak idején Boronkay György nagyon sok sertést tartott, Kutas és Nagybjom közötti tölgyes erdőben makkoltatott, mikor is egyik kanásza lóhalálában futott be földesurához, hogy elmondja, csak fekszenek a disznók mint a kékék és egymásután döglenek meg.

A földesur azonnal befogatott és ment ki az erdőre, ahol a disznók voltak. Elszörnyülködve látta, hogy már sok disznaja meg-

döglött. Ekkor éktelen haragra gerjedt, előkapta hintáján lévő baltáját és rettenetesen orditozva, elkezdte vagdalni az elhullott állatokat, majd darabjait az ég felé dobálva kiabálta: " Itt van, edd meg Isten, ha elvetted tőlem! " Majd vérbe forgó szemekkel hazavágatott s habzó szájjal bebújt az ágya alá és ott nyüszített, mint a veszett kutya. A monda szerint onnan ki sem jött, hanem nyomorulttul úgy pusztult el.

A történetnek valóság alapja, hogy valóban élt Boronkay György nevű földbirtokos Kutason. A feljegyzések szerint az is igaz, hogy megzavarodott. A második világháború alatt felrobbantott róm.kath. templom freskóját annak idején neves festő festette meg. A freskó képein emberi arc és oroszlán vagy kutyatest volt, ahogyan annak idején egyes festők a képeket festették. A kettőt összeötvözték, így született meg, hogy a földbirtokos kutyává változott.

Kutasnak a XIX.század elején mezővárosi rangja, így vására is volt. Vásárt évente négyszer tartottak. Távolról is felkeresték vásárait a kereskedők, hogy szarvasmarhákat és lovakat vásároljanak. Különösképpen az első világháború előtt sokan jártak Horvátországba, onnan hoztak Kutasra növendék szarvasmarhákat, melyeket itt tartottak, legeltettek, télen istállóztak, majd ha meghiztak, kereskedőknek eladták.

Lótartás.

Sok lovat itt neveltek, főleg kanca lovakat és azok csikait horvátoknak adták el. A múlt század végén és az első világháború előtt az ugynevezett magyar lovakat tartották, melyek közül elég sokat a katonaság számára is megvásároltak.

A két világháború között áttértek a nehéz lovak, az ugynevezett " muraközi " lovak tartására. Belgimumból hozattak méneket és azokkal fedeztették a kanca lovakat. A kutasi " pógárok " na-

4.
RÉPL-RONAI MÚZEUM
316-PP
KAPOSVÁR

gyon büszkék voltak ringó járásu, elsősorban sárga színű kanca lo-
vaikra, melyeket a két háboru között olasz kereskedőknek adták el,
kik vagonszámra szállították el a belegi vagy a jákó-nagybajomi ál-
lomásról Olaszországba.

Itt meg kell emlitenem, hogy egyes méntartók, kik 1929 tájban
hozattak méneket Belgiumból - legtöbbször banki hitelt felvéve - s
a nagy gazdasági világválság idején nem tudták a banki hitelt visz-
szafizetni, de még a magas kamtokat sem. Ilyen volt Tóth Ferenc, az
addig jómódunak tartott méneket tartó parasztember, ki négy mént
tartott. A fedeztetést gabonáért végezte. Egy kanaca ló fedeztetése
évente egy mázsa buza volt. Azonban amikor leesett a buza ára és
annak egy részét is bolettában kapta meg, mellyel csak adót lehe-
tett fizetni, majdnem ráment a teljes vagyona. Csak a " védettség "
mentette meg, de még utána is hosszú ideig, éveken át fizette a
banki hitelt és a magas kamatokat.

A vásárok a harmincas évek elején elnéptelenedtek, helyette
Nagybajomban, Böhönyén, Segesden voltak nagyobb vásárok, hová már
a kutasiak is elhajtották vagy elvezették eladni szándékozott ál-
lataikat.

Kutason később azt a területet, ahol annak idején a vásárokat
tartották, levente gyakorlótérnek, majd labdarugó pályának hasz-
nálták. De a neve fennmaradt, mert még a legutóbbi időben is az i-
dősebbek csak vásártérnek emlegették. Ez a terület napjainkra rész-
ben lakóházakkal beépült. Ugyanis ez a terület a Legeltetési Tár-
sulat tulajdonában volt és később egyesek " kiigényelték " házhe-
lyeknek.

Szarvasmarha tartás.

A mult század második felében, de még a század elején is sok
szarvasmarhát tartottak. Elsősorban a nagyszarvu, szilaj marhákat.
Ahogyan a negyvenes évek elején Buhás Váradi József emlegette,

rideg tartásban úgy, hogy a jószág kora tavasztól késő őszig kint volt a legelőn, mely a falutól északnyugatra volt. Ott volt a pásztorok szállása is, kik éjszakára kunyhókban huzták meg magukat. A legelőben hatalmas tölgyfák - néhány vadalma és vadvörte fa is - voltak. Delelőre ezek alá hajtották a jószágot. Éjszakára pedig be a karámba, melyhez közel volt a " csordakut ", két oldalán az itatóvályukkal.

Váradi József elmondása szerint némelyik gazdának több tehené is volt. Mivel ezek eléggé egyformák voltak és hogy a gazdájuk megismerje jószágait, a szarvukba sütöttek jelet, " billogot ". Ezeket a teheneket nem fejték, inkább hizlalták a jó legelőkön és kint a " fókából " adták el kereskedőknek, kik a helyszínen nézték meg és alkudtak a gazdákkal. Ahogy emlegették, eléggé gyenge tejelők voltak. Ha a pásztor tejet kívánt, akkor valamelyiket - amelyik éppen szelidebb volt és megállt - azt megfejték.

A tehenek kint is borjaztak a legelőn a pásztor felügyelete és segítsége mellett. Ha valamelyik tehén megborjadzott, akkor a csodás beküldte bojtárját a faluba a jószág gazdájához, hogy mondja meg az eseményt. Ezt azért is tette, mert a megszületett borju után a pásztornak pénz is járt. Ezenkívül egy pint bor, mely a segesdi vagy a böhönyi " högyön " termett, hiszen a kutasiaknak ott volt szőlőjük. De ha megbetegedett vagy elhullott egy jószág, arról is azonnal értesíteni kellett gazdáját. Ugyanis addig nem volt szabad az elhullott állatot elföldelni, amíg a pásztor meg nem nyuzta és bőrét gazdája haza nem vitte. Az állat megnyuzásáért is pénz járt a pásztornak.

Ha sok állat pusztult el, akkor a pásztor hibáztatták, hogy nem vigyázott eléggé a jószágra. Emiatt nemegyszer azonnali hatállyal el is bocsájtották. Egyedül csak azt a betegséget ismerték el, ha száj és körömfájás volt az állatok között. Ha a csordás ezt észlelte, akkor a gazdák kimentek, rongyot vittek magukkal, a megbete-

6.
RIPPL-RONAI
3/6-86

gedett állat száját, orrát ezzel a ronggyal kitörölték, a még nem beteg állat száját ezzel bekenték, hogy a többi állat is minél előbb kapja meg a betegséget és minél előbb essenek át rajta. Ilyenkor bizony sok állat elpusztult nemcsak Kutason, hanem a környéken is.

Ha a pásztor hibájából keletkezett kár a jószágban, akkor a pásztornak kártérítést kellett fizetni. Ilyen volt, hogyha a pásztor kutyájával meghajtotta az elbitangolt tehenet, a kutya nekiszorította egy ároknak és a tehén vagy a borju rosszul ugrott, kitörött a lába, ezért a pásztor volt a felelős. De azért is, ha a pásztor vagy valamelyik bojtárja nagyon megverte a jószágot és azt a gazda észrevette.

Az elhullott állatokat megnyuzás után a legelő közelében lévő dögtemetőbe a pásztornak kellett eltemetni. A pásztorok és a bojtárok állandóan figyelemmel kísérték a dögtemetőket, annak környékét, mert a kóbor cigányok nagy előszeretettel ásták ki az eltemetett dögöket, melyek "javát" elvitték, így a betegséget terjesztették. Ha a cigányok többen voltak és féltő volt, hogy esetleg megtámadják a pásztorokat - ilyen is előfordult -, akkor az egyik bojtárt beszalasztották a faluba. Onnan jónéhány ember fejszéssel, kaszákkal - sokszor lóháton vagy kocsin - siettek ki a legelőre, hogy elkergessék a cigányokat.

Voltak olyanok, kiknek nem volt lovuk. Ezek nemcsak a tinókat jármozták, hanem a teheneket is. Ezeket állandóan nem tartották kint a legelőn, hanem otthon istállóban, vagy nyári karámban. Ha nem volt rájuk szükség, akkor kihajtották a legelőre. Amerre ezeket a teheneket a legelőre kihajtották vagy a legelőről haza, marhacsapás utnak nevezték. Ezt az utat használták azután is, amikor már megszűnt a rideg marha tartás és áttértek az istállózó szarvasmarha tartásra. Ezen hajtották ki reggelenként a jószágot és ezen engedték haza.

7.
KAPOSVÁRI MŰZÉUM
316-16
KAPOSVÁR

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a ridégtartásnál a fél-éves borjak külön kerültek a többiek~~től~~, nehogy még akkor is szopják a teheneket. Ugyanis volt olyan borju, amelyik 3-4 hónapos korában is szopta az anyját vagy másik tehenet. Főleg akkor, ha a tehén jámbor volt és engedte magát szopni.

Ezek a borjak nem akartak legelni. Ezért a pásztorok az ilyen borjak fejére szöges fejrevalót tettek bőrből, melytől ugyan le-
gelni tudtak, de ha szopni akartak, akkor a szög szurta a tehén tőgyét és a tehén nem engedte maga alá a borjut. Így a borju, mert éhes volt, kénytelen volt rászokni a legelésre.

Mivel a bikák is kint voltak a tehenekkel a legelőn, ezek néha összeverekedtek. Hogy szarvukkal meg ne sértsék egymást, jó kutyákat tartottak, melyek bátrak voltak és adott esetben belekapaszkodtak a veszekedő bikák orrába, igyekeztek egymást elválasztani. De ott volt a pásztor is ostorával, meg erős furkós botjával, valamelyik bojtár meg olyan erős bottal, melynek végébe hegyes vas volt verve és szükség esetén ezzel szurkálta a dühös bika orrát.

Már az első világháboru előtt megkezdődött a szarvasmarhánál a fajtaváltás, áttérés a szilaj marhatartásról a nyugati fajták, a hust és tejet is adó szarvasmarhák tartására. Ezek már nem voltak éjjel-nappal kint a legelőn, hanem reggel kihajtották és este ha-zaeresztették. De a legelő megmaradt. Az ugynevezett közbirtokossági legelőn később Legeltetési Társulat alakult, melynek már alapszabálya is volt. A legelő osztatlan közösségben volt továbbra is és egy-egy egyénnek több ugynevezett " legelőjoga " volt. Ezek a legelőjogok a telekkönyvben be voltak jegyezve, azokat lehetett örökölni és eladni is. Akiknek legelőjoguk volt, azok kevesebbet fizettek, mint azok, akiknek nem volt. A Legeltetési Társulat évente közgyűlést tartott. Ezen a közgyűlésen adott számot a vezetőség a bevételekről, kiadásokról, hozott határozatot a legelő

RIADOLÓNAI MUSEUM
316-86
KAPOSVÁR

tisztításáról, karbantartásáról, a " fűbér " megállapításáról, apa-
állatok beszerzéséről, azok tartásának ~~költségeiről~~ költségeiről, a
pásztorok fogadásáról és bérezésükről.

A mult században nem fordítottak gondot a legelő karbantar-
tására, tisztítására. Azonban a két háboru között, amikor már azxx
ugynevezett Legeltetési Társulatok voltak, azok alapszabályában rögzítetteék, hogy miként kell végezni a legelők karbantartását. Így minden tavasszal, azoknak a gazdáknak, kiknek volt lófogatuk és legelőjoggal rendelkeztek, kora tavasszal egy meghatározott napon ki kellett menni boronával a legelőre és a legelőt megboronálni. De a legeltetési társulat vezetősége rendelt ki férfi kaszásokat is, akik a legelőn az ugynevezett " igrice " tuskét, és a szerb tövist lekaszálták. Természetesen ennek nem nagyon sok értelme volt, mert újra kihajtott, mivel nem gyökerestől vágta ki. Ha már így volt, a kaszálást többször meg kellett volna ismételni, ez azonban elmaradt. Ami később nőtt, az a virágot, majd a termést hozott, mely szétszóródott, kihajtott és tovább szaporodott. Így aztán a legelők állapota nem a legjobb volt. Igaz, hogy a pásztorok kötelesek voltak " ösztökét " - szurkálót - hordani magukkal és a jószág utáni jártukban-keltükben a legelőn a gáz kiszurkálni.

A gáz kaszálása mellett asszonyokat is rendeltek ki kapával, gereblyével, lapáttal " pucokturás " - vakondturás - teregetésére, mikor is ezeket el kellett teregetni. Csakhogy a vakond tovább, máshol turt, így elég sok vakondturás volt a legelőn már néhány nap múlva a " pucokturás teregetés " után.

A pásztoroknak kötelességük volt - elsősorban a csordásoknak, gulyásoknak -, hogy delelés alkalmával az elpotyogtatott marhatrágyát össze kellett lapátolni azzal, hogy azt a legelőn trágyának felhasználják. Csakhogy ez a trágya összeszáradt, elporladt és amikor ősszel széjjelhoráták, hogy elszórják, nem sokat ért, hiszen tápereje elveszett.

Sertések tartása.

A múlt században, amikor még megvoltak a nagyobb erdők, őszszel makkoltatás folyt. A kanászok kint voltak a disznókkal a legelőn és az erdőn. A közbirtokosságnak külön volt disznólegelője, ahová más állatok nem jártak. A legelőn volt a kut, mellette fából vályuk, melyekbe a kanászok naponta többször is huztak vizet, hogy a disznók ihassanak. De a kut közelében volt a " pocsolyás ", melybe a kanászok a vályuból a vizet beleengedték és a sertések a vízbe - sárba ott heverésztek, míg egy részük a legelőn turkált. Különösen nagy melegben szerették a disznók a pocsolyát. Ha megunták, kimentek belőle és megszáradtak. Csörgött rajtuk a sok rájuk ragadt sár. Különben a disznólegelőre, annak gondozására nem sok gondot fordítottak.

Ugyancsak Váradi Józseftől hallottam, hogy apja és nagyapja szerint az ugynevezett " szalontai " fajta sertéseket tartották. Ezek a sertések edzettek voltak, jól birták a legelőt és eléggé hizékonyak voltak, az akkori kivánalmaknak megfelelően volt elegendő szalonnájuk, zsirjuk. Igaz, hogy kevesebb volt a hus. De azt tartották, hogy az az igazi disznó, melynek szép, vastag szalonnája van, amit fel lehet füstölni és hármikor hozzá lehet " nyulni " a családnak. Ez a sertésfajta nem valami szapora volt, keveset malacoztak. De már az első világháború előtt áttértek az ugyancsak hizékony, de jobb szaporulatu mangalica fajta sertés tartására. Ezeket már a háznál, ólakban tartották és a kanász naponta kihajtották őket a legelőre. A háznál nem nagyon etették. Azt mondták, tud a disznó turkálással, legeléssel is annyit enni, hogy nem pusztul éhen. Még a legnagyobb télben is kihajtották a disznókat néhány órára, mondván, hogy kell nekik a járás, különben " megmacskásodnak a lábuk ", megsántulnak.

Amelyiket levágásra szánták, azt már nyár elején hizóba fogták. Eleinte csak moslékot adták a hizóba fogottaknak, hogy hadd tá-

10.
316-96
KAPORVÉR

guljanak ki a belek és a gyomor, úgy majd akukoricát és a darát is jobban értékesítik. Így a hizók már otthon az ólakban voltak, legfeljebb egy kis időre az ól kerítésébe engedték ki a disznókat.

Annak idején a kanok is kijártak a kocákkal együtt a legelőre. Így állandóan a bugó kocák között voltak, melyek körültröfögték a kanokat. Így szó sem volt megalapozott és tudományos sertés-nyésztésről. Így a kocák jóformán egész éven át malacoztak. Ez okozta, hogyha kemény tél jött, akkor bizony sok kismalac elpusztult a hideg ólban, az ugynevezett " hidasban." Ugyanis az ólak legnagyobb részben fából voltak deszka oldalfalakkal és deszka padozattal. Igaz, hogy tettek alájuk szalmát alomnak, a vizelet pedig a padozat résein lefolyt. Télen a híd^ősok eléggé hidegek voltak. Csak addig használták ezeket, amíg mangalica sertéseket tartottak. Amikor ismét fajtaváltásra - angol hussertés - került sor, a hideg és eléggé szellős " hidasok " helyett téglából építettek sertésólakat, melyek a korábbinál bizonyos mértékben korszerűbbek voltak.

A kanászok kötelessége volt, hogy tarisznyájukban állandóan legyen egy kis üvegben " bűdösolaj " - kreozol -, meg ludtoll és ha azt tapasztalták, hogy valamelyik disznónak fülét vagy más részét - gyakorta a fenekét - " beköpte a légy ", beleesett a " kukac ", akkor azt egy hegyes kis pálcikával ki kellett piszkálni, a ludtollat a bűdösolajba belemártani és bekenni, hogy a még benne lévő " nyüvek " is kipotyogjanak és az állat meggyógyuljon.

Sertés fajtaváltásra - fehér hussertések - a két világháború között, főleg az 1930-as évek után került sor. Voltak yorksiri és berksiri, tehát tiszta fehér és fekete fajták is. Ezek szaporábbak, valamint hizékonyabbak voltak és ezeket a hentesek szivesebben vásárolták. Némelyik sertéstartó keresztezett sertéseket - fehér koca, mangalica koca - tartottak azon megfontolásból, hogy az ilyen sertések ha meghiznak, lesz hus is és zsír is.

E fehér sertéseket már nem legeltették, mert nem birták a

11.
KAPCSYAD
316-96
KAPCSYAD MUSEUM

járást , így otthon ólakban tartották. Ezek a sertések korántsem voltak olyan edzettek, így gyakorta járványos betegségek pusztították el az állomány nagyobb részét. Néha száj és körömfájás, gyakrabban sertéspestis és orbánc ütötte fel a fejét. Egyesek igyekeztek beoltatni a sertéseket, de nem megelőzésként, hanem már csak akkor, amikor ott volt az állatok között a betegség. Ilyenkor bizony az oltás ellenére is a sertések nagy része elhullott.

Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy a kutas emberek elég sokat ellestek az uradalmaktól. Ha azt tapasztalták, hogy ott haszonnal nevelik a jószágot, akkor ők is vásároltak és tartották.

Hol laktak a pásztorok ?

A községben két pásztorház volt, mely a közbirtokosság tulajdonában volt és a pásztorok amolyan " szolgálati lakásként " használták. Egy-egy épületben 2-3 lakás volt. A lakások álltak egy szobából és kis kamrából. A század elején a konyha még közös volt és csak a két háború között alakították ki a közös konyhából mindegyik lakáshoz egyet úgy, hogy a konyhában lévő közös sütőkemencét kidobták, a közös bejárati ajtót befalazták. Az udvarról most már mindegyik konyhába vágtak kijárati ajtót. Így a konyhán át lehetett a szobába bejutni.

Általában a pásztorcsaládokban több gyermek is volt, így az egész család - néha még a nagyszülők is - ebben az egy szobában éltek életüket. A pásztor lakások butorzata bizony nagyon szegényes volt. Egy vagy két ágy, asztal, néhány szék vagy inkább pad, valamint valamilyen sublót féléből állt. A ruházat egy része a falba vert szögeken lógott. A szoba egyik sarkában volt a rakott, később a bádognál készült ugynevezett " csikótűzhely ". A konyhában volt a vizeskanna és a stelázi félen a kevés edényzet.

12.
RIPPL-RONAI MŰZEUM
316-86
KAPOSVÁR

Tavasztól őszig a konyhában lévő sparherten főztek. Amikor a konyhából kikerült a sütőkemence, akkor az udvaron raktak sütőkemencét és föléje négy oszlopra féltetőt csináltak, hogy ne ázzék. A sütőkemence mellett volt a pásztor tüzelője, a favágittó. De itt volt még egy oszlop is, melybe fafogak voltak belefurva, melyekre a fazekeket - tejesfazekeket, köcsögöt - akasztottak. A konyhával szemben volt a disznóól és a földbevéjt baromfiól.

Ha nagyobb állatot is tartott a pásztor, annak istállója a ház végében állt. Legtöbbször ezt is közösen használták a pásztorok. Volt is belőle vita gyakorta egymás között.

Ugyancsak az udvaron volt a kut, honnan hordták a vizet. Bizony az udvarok eléggé elhanyagoltak voltak. Nem valami sokat adtak a rendre és az udvar tisztántartására. A mosogatóvizet, vagy a mosdásnál, mosásnál használtat egyszerűen kiöntötték a konyha elé az udvarra. Ezért volt nyáron sok a légy, mely ellepte a konyhát és a szobát is.

Azzal minden pásztor^{ok} számolni kellett, hogyha újra nem fogadták meg, akkor a lakást el kellett hagynia, mert ha másikat fogadtak, akkor annak kellett a lakás. Ezt már időben tudatták vele, hogy " maga után " nézhessen.

A pásztorok fogadása Kutason Szilveszter napján volt, a költözködés pedig április 24-e, Szentgyörgy nap előtt néhány nappal, ami később már április elsejére módosult. Ez azért volt, mert régebben Szentgyörgy napkor - ha már olyan volt a legelő, hogy megélt rajta a jószág - volt a kihajtás és akkorra " helyre kellett " a pásztornak állni.

Kik fogadták meg a pásztorokat és hogyan ?

Az volt a szokás, hogy a pásztoroknak jelentkezni kellett a közbirtokosság vezetőjénél, később a Legeltetési Bizottság elnö -

13.
3/6 26

aki megmondta az illetőnek, hogy mikor lesz a pásztorfogadás. Ezen a fogadáson a pásztornak is jelen kellett lenni. Levett kálappal, ahol a fogadás történt, hátul a padsorok mögött ácsorogtak és nézegették egymást, kik ugyancsak arra vártak, hogy majd szólítják őket.

Amikor az elnök elmondta, hogy ki jelentkezett pásztornak, elő kellett állni és elmondani, hogy miért hagyja ott régi gazdáját. Ezután megkérdezték tőle, hogy mekkora családja van, családtagjaival el tudja-e látni az állatok őrzését vagy majd bojtárt kell neki fogadni. Még azt is megkérdezték tőle, hogy van-e valamilyen állata. Ha volt tehene vagy disznaja, az előnynek számított a fogadásnál, mert takarékos és nem korhelykedő, pazarló embernek tartották. Ezután felolvasták az előző gazdája által irt "elbocsájtó levelet." Ha nagyon szépet és jót irtak róla, az gyanus volt. Ugy tartották, hogy azért irnak róla ilyen jókat, mert szeretnének tőle megszabadulni. Ha pedig a levélen valahol tinta pacát fedeztek fel, úgy mondták, hogy az illető nem tiszta, hanem "piszkos" ember.

A meghallgatások után a pásztoroknak jelentkezők előtt elmondták, hogy milyen bérezést kínálnak, milyen elvárások vannak velük szemben. Így azt, hogy hány személynek kell az állatokat őrizni, hogyan kell az állatokkal bánni, mikor kezdődik a kihajtás és a lekötés, reggelenként hány órakor kell kihajtani és hazaeresztetni, milyen kutyát tarthat, hogyan kell a legelőn az acatolóval a legelőn a gázt kiszurkálni, ha kár éri a jószágot, milyen kártérítést és büntetést kell fizetni, mikor lehet neki azonnal felmondani, elbocsájtani és a lakást elhagyni. Egyszóval nagyon sok volt a felsorolt kötelesség, annál kevesebb, amely a pásztorok jogaival foglalkozott.

Ezután megkérdezték, hogy ezek után ki vállalja a pásztorságot. Aki vállalni akarta ezek után, az feltartotta a kezét. Ezután

csak a vezetőség maradt benn és a többieket kiküldték, hogy hozzák döntésüket.

Idős Váradi József elmondása szerint a vezetőség tagjait már előbb - részben titokban - felkereste egyik-másik pásztor és felajánlotta, hogyha segíti, hogy őt válasszák meg, fogadják meg, akkor állatait ingyen őrzi és a felesége ennyi vagy ennyi napra elmegy ingyen kapálni, vagy ősszel répát, burgonyát, kukoricát szedni. Így bizony már a pásztorok fogadásánál is gyakorta voltak viták, hogy kit fogadjanak meg.

Amikor a döntés megtörtént, és kihirdették, hogy kit, vagy kiket fogadtak meg pásztorok, illő volt, hogy a megfogadott pásztorok megköszönjék megfogadásukat. Ez a köszönet pedig úgy történt, hogy a pásztorok meghívták a közbirtokosság, illetve a Legeltetési Társulat vezetőit egy kis áldomás ivásra a kocsmába, ahol fizettek egy-két liter~~re~~ bort, melyet a vezetőség sohasem utasított vissza.

Volt olyan, aki ezt nem helyeselte és szóvátette, mire a vezetőségnek az volt a válasza, nem szabad a szegény embereket megsérteni, hogy nem fogadják el a szives invitálást. Aztán később bizony ezek a jómódu vezetők már korántsem becsülték meg úgy a pásztorokat, mint az áldomás ivás idején a pásztorfogadáskor.

A két háboru között a pásztoroknak kötelességüké tették, hogy az itatóvályukat hetenként kefével mossák ki, hogy a benne megtelepedő algák, mohák, moszatok kikerüljenek.

Különben kötelességük volt még a pásztoroknak az is, hogy az itatóvályuk előtt keletkezett lyukakat, melyeket a jószág kitiport, állandóan betemetve tartsák, mert nedves időben a sár felmarta a lábukat és az állatok lesántultak.

Ugyan sak kötelessége volt a csordásnak és a gulyásnak állandóan magánál tartani a " bűdösolajat " és ha a tehén bőrén sebet látott, melybe beleesett a kukac, ki kellett kezelni. Ha a

jószág úgy ment haza, hogy nem volt lekezelve, azonnal szóltak a pásztornak és ahogyan emlegették, " megrótták " figyelmetlenségé - géért és mulasztásáért.

A pásztorok étkezése.

A pásztorok - értsd alatta kanászokat, csordásokat, gulyásokat, csikósokat - különféleképpen étkeztek. A kanász egész éven át kihajtott, a többiek tavasztól őszig járták a legelőket. Reggelenként először a csordás hajtott ki, utána a gulyás, majd a csikós. Legutoljára a kanász.

Mindegyik külön jelzéssel adta tudomásul, hogy mikor melyik jószágot kell kitereszteni. Így a csordás és gulyás ostor durrog - tatással, a csikós hasonlóképpen, míg a kanász az ostordurrogatás mellett szilaj marha szarvából készített tülökkel adta tudomásul, hogy ki lehet engedni az utvára a malacokat, süldőket és az anyakocákat.

A reggelit a terisznyában vitték magukkal. Szakajtóruhában ott volt a kenyér, vöröshagyma s ha volt, egy darab szalonna. A reggelihez nem ültek le, hanem az " ujjuk közül " falatoztak és ittak rá a csordakut vödréből vizet. A kanászok - mivel ők indultak ki a legelőre legkésőbb - otthon reggeliztek. Gyakori volt a rántott leves, sült krumpli, ősszel és télen a sült svanyukáposzta, de nyersen is ették és akkor leöntötték egy kis tökmagolajjal.

A pásztor felesége vagy gyermeke fejen vékában, vagy karon kosárban vitt ki a pásztornak ebédet a nyári hónapokban, mikor is korán kihajtottak és csak későn történt meg a hazaeresztés. Ez gyakorta valamilyen leves volt és valamilyen tésztaféle. Így krumplis, káposztás, ritkábban grizes, elvétve mákos vagy diós tészta. Néha husos káposzta, eléggé ritkán baromfihus. Még ha közel deleltettek is egymáshoz, akkor sem ültek le enni úgy, hogy a másik lás-

sa, mit is esznek. Volt olyan, aki szégyelte volna szegénységét, másik meg dicskvésnek vette volna, ha látták, mit esznek, hogy egy kissé jobbat hozott a felesége. A levest a vitt fazékából vagy lábásból ették meg és ha maradt, azt megette a felesége. A tésztaféléket is lábásból fogyasztották el. Külön evőeszközt nem vittek. A bicska mindig kéznél volt és másra pedig elegendő volt a bádognál.

Hétfői napon ettek vasárnapról való megmaradt kalács vagy pogácsaféleséget. Hétközben a pásztorasszonyok sütöttek zsirnélküli, ugynevezett " tótpogácsát " és azt ették. Gyümölcsöt nem vittek. De nyáron, ha éppen olyan helyen legeltettek, ahol volt szeder - szövénye - akkor azt megették. De ősszel már ráfogattak galagonyát, továbbá néhány szem vadalmát vagy vadkörte. Bár nem lelkesedtek érte, mert ahogyan emlegették, ezek savanyuak voltak és ahogyan emlegették, " összerántotta " a szájukat és ilyenkor " pöszén " be - széltek.

Uzsonnázni nem szoktak. De nyáron vagy ősszel, amikor már volt csöveskukorica, akkor - ha volt a közelben, akkor letörtek néhány fejet és raktak tüzet, a letört kukoricacsövet fából faragott nyársra huzzák, megsütötték és jóízűen elfogyasztották. Gyakori volt, hogy néhány cső kukoricát a tarisznyában haza is vittek és otthon megfőzték vagy megsütötték.

A pásztorok jártukban-keltükben találtak gombát, mégpedig tuskogombát a bokrok alatt vagy csibégombát, melyet felszedtek és hazavitték. Általában jól ismerték a gombákat, így nem hallottam arról, hogy valamelyik pásztor vagy családja mérges gombát fogyasztott volna.

A kanászok - különösen amíg az erőt is járták a disznókkal - drótból csináltak hurkot és ezzel megfogták a nyulat, melyet megnyuztak és hazavitték. Ez pecsenyének számított és az egész család evett belőle.

A csordások, gulyások és csikósok minden darab kihajtott jószág után egy egész kenyeret kaptak, hiszen a parasztcsaládok he-
tente sütöttek - általában csütörtöki napon - kenyeret. A pásztor a hét elején bejelentette a soron következő állattartónak, hogy ké-
ri a héten a kenyeret. Azt a sütés alkalmával a hazaeresztéskor kap-
ta meg. Így a pásztorok feleségeik addig kenyeret nem sütöttek, a-
mig meg nem kapták mindeütt a járandóságukat.

Pünkösöd másnapján kihajtáskor minden jószág tartó adott kalá-
csot, kuglófot a pásztoroknak. Ilyenkor a pásztorok családtagjait a
kiskapuban már várták és kosarakba tették az erre szánt perecet, ka-
lácsot, kuglófot.

Kihajtáskor az első nap tehenenként 2, borjuként 1 tojást
szoktak kitenni a kapufélfához, ahonnan a pásztorok családtagjai
összeszedték és hazavitték.

Kalácsot még adtak az Anna napi bucsu napján is éppen úgy,
mint pünkösdkor.

A kanászok kenyeret csak a " malacos göbék " után kapták, a
kihajtott malacok és süldők után nem. Így is elég sok kenyér össze-
jött, mert majdnem minden háznál tartottak anyakocát is, melyek el-
lésig ugyancsak kijártak a legelőre.

A kanász a szoptatós " göbét " napközben is hazairányította
dél fel, hogy az otthon maradt malacok szophassanak. Ezért kapta a
kenyeret. Így ezek az anyakocák délután már otthon maradtak a ma-
lacokkal.

A csikós.

Azt már említettem, hogy Kutason szerették a lovat. Tudták,
hogy jó lovat csak akkor tudnak nevelni, ha azokat szakszerűen ne-
velik és tartják. A szakszerű tartás alatt az értették, hogy már
csikó korban megfelelő takarmányt kapjanak és kellően mozoghassa-
nak. Ezért már az enni kezdő csikóknak a legjobb szénát, sarjut ad-

18.
RIPPL-RONAI MÚZEUM
316-26
KAPUSZTAS

ták, majd amikor elterjedt - főleg a két világháború között - a lucerna vetése, annak kaszálására, szárítására, felgyűjtésére, hazahordására és kazlázására különös gondot fordítottak. Ebből a kitűnő szalastakarmányból etették téli hónapokban a csikókat. De ezt kapták a lovak is, főleg akkor, ha nehezebb munkát végeztek és vémhesek voltak.

Ugyancsak ezért vetettek zabot is, melyet nagy gondnal takarítottak be és elsősorban csikók kapták abraknak.

A két háború közötti időben a legelő legjobb részét kiszakították csikólegelőnek. Tavasztól őszig oda hajtották ki a csikókat, ahol azok sokat futkározhattak, ugrándozhattak a friss, jó levegőn. Ha nem volt sok munka, akkor az idősebb lovakat is kieresztették a csikós elé ha csak fél napra is. Mivel naponta kellett menni a mezőre zöld takarmányért, délutánonként, nyáron estefelé a lovat tartó gazdák kimentek a csikóshoz a legelőre, hogy az ott legelésző lovakat hazavezessék. A lovak ezt már úgy megszokták, hogyha szólt nekik a gazdájuk, megvárták és beleengedték fejükbe tenni a kötőféket, hogy a kötőfékszárral hazavezethessék és kocsiba foghassák.

Igy a tavasszal kihajtott csikók őszre a legelőn jól kifejlődtek, megerősödtek és szívesen vásárolták fel azokat nemcsak a kutasi, hanem a környékbeli - segsdi, böhönyei, nagybajomi - vásárokon.

Éppen ezért a lovakat tartó gazdák alaposan megnézték, hogy kit fogadjanak meg csikósnak. Még fizetést is többet adtak neki, mint annak, aki a szarvasmarhákat, borjakat őrizte.

Ostoruk ugyan volt a csikósoknak - karikás ostor -, de azt nem túrték volna el a gazdák szó nélkül, ha csikajuk bőrén azt látták volna, hogy meglátszik az ostorcsapás helye.

Reggelenként a csikós hajtott ki legutoljára és már a disznók előtt hazaengedte a csikókat. A gazdák csikajaikat, lovaikat

a " körösztutnál " várták, némelyiket meg is fogták és úgy vezették haza, míg egyes csikók bizony fel-alá szaladgálva, vágatva nagy port verve a falu utcáján, szaladt haza.

Otthon azonnal beterelték az istállóba, nehogy a kihevült csikó otthon a vályuhoz szaladjon és igyék, ezáltal baja legyen, vagy ahogyan mondták, meg ne " kehesedjék. "

Kutason az a szólás-mondás járta, hogy a lovát igazán szerető ember előbb hívott állatorvost lovához, mint emberorvost a feleségéhez, mert asszonyt ingyen is kaphatott, lovat azonban csak drága pénzért lehetett vásárolni.

Birkatartás.

Birkát viszonylag kevesen és keveset tartottak. Ha volt is valakinek, csak egy-kettő. Így juhász sem volt, hanem a birkák kijártak a kanász elé a disznókkal. Amikor még megvoltak a szőlők Segesden és Böhönyén, szüretre szoktak levágni és a szüretelők fogyasztották a birkagulyást, meg a birkapörköltet. Különben nem nagyon szerették a birkahúst. A birkák a kanász elé is csak tavasztól őszig jártak és éppen úgy fizettek utánuk a pásztornak, mint a disznók után.

Mivel foglalatostkodtak a pásztorok, ha volt szabad idejük ?

Amikor a jószág pihent, - delelt - a pásztor akkor sem a ludt. Ha egy kissé el is " szundéctott " - szeme félig nyitva mindig a jószágon volt. De éberem őrködött mellette a pásztorkutya, amelyik a legkisebb zörejt vagy neszt is észrevette, vakkantott és a pásztor oda tudott figyelni. Ilyenkor elegendő volt, hogy csak a szemével vagy a fejével intett, az okos pásztorkutya tudta a kötelességét és az elbitangolni akaró jószágot azonnal visszaterelte.

20.
RIPPL RICHAI MŰZEUM
316-86
KAPOSVÁR

A pásztoremberek között sokan voltak, akik szerettek farag-
ni. Így előre kinézték azt a bokrot, fát, melynek ágából jó ostor-
nyelet vagy éppen botot lehetett csinálni. Mindig kéznél volt az
éles kés, a " bicsak " és egy ostornyélre minden előrajzolás nél-
kül hamar rákerült valamilyen minta. Ha más nem, akkor makk vagy
valamilyen virágféle. Az ügyesebbje valamilyen állatot, őzet, szar-
vast, kigyót faragott a nyélre. De néha emberalakot vállán puská-
val, kezében baltával. Az emberalakok leginkább férfiak voltak, el-
vétve lehetett találni női alakot.

Hasonlóképpen készültek a botok is természetesen sokkal több
munkával. A készített ostornyelet és botot saját maguknak vagy va-
lamelyik családtag részére készítették, nem szívesen ajándékozták
el. Azt nagyon megnézték, hogy kinek juttatták el.

Az elhullott - elsősorban amikor még a nagyszarvu szilaj -
marhák voltak - jószág szarvát nem dobták el. Azokból kürtöt ké-
szítettek és azt is különféle faragásokkal elkészítették.

Ilyen faragó pásztor volt Fehér Miska bácsi a két háboru kö-
zött.

Amikor még a faluban többen termeltek kendert, azt kikötöt-
ték, hogy egy marékkal kapjon a pásztor, mert ebből fonták a su-
darakat, melyek az ostorok végén voltak és nagyot lehetett velük
durrantani. Némelyik pásztor ostora akkorát durralt, mintha pus-
ka szólt volna.

Váradi József egy alkalommal úgy emlegette, hogy a faluban
volt három pásztor: kanász, csordás és csikós. Ezek egyszer azon
versengtek, hogy ki tud ostorával nagyobbat cserditani. Ennek el-
döntését a községi bíróra, meg a közbirtokosság vezetőjére biz-
ták.

Ezek a vezető emberek nem tudtak dönteni, így mind a hár-
mat győztesnek jelentették ki. Ez annyira tetszett a három pász-
tornak, hogy nagy áldomást csaptak és megvendégelték a bírót, az

eskütteket, meg a közbirtokosság vezetőit. Végül hárman egyszerre kezdtek el ostorukkal " durrogtatni " és olyan nagy durrogás volt, mint legnagyobb égzengés idején vagy az urak által tartott körvadászet alkalmával,

Némelyik pásztor szívesen csinált furulyát. Erre az erős bodzafaágat használták fel, mert a " belét " nem nagy erőfeszítéssel ki lehetett tolni, továbbá megtüzesített vassal úgy kiégetni, hogy általában egyforma átmérőjű legyen a belseje. Tapasztalat alapján - egyik a másiktól tanulta meg - csinálták rá a lyukakat, melyeket a két kéz ujjaival fogtak be és úgy adták a mélyebb és magasabb hangokat. A pásztorok között többen voltak, akik tudtak furulyázni. Szívesebben furulyáztak, mint nótáztak. Azt tartották, hogy csak az nótázzon, akinek szép hangja van, vagy ahogyan emlegették, jó az " árjája."

Ezenkívül a maguk szórakozására szívesen " muzsikáltak " egy-egy erre való falevéllal is.

Az ostorokat bőrből - legtöbbször maguk készítették ki a bőrt - nyolc vagy tizenkét vékonyra hasított szijból fonták össze nagyon üzesen. Akik nem tudtak szijhoz - bőrhöz - jutni, főleg a fiatalabbak, azok kenderből fonták ostorukat.

Sok pásztor értett az állati bőrök kikészítéséhez is. Ha a kanászok " kostökhöz " jutottak, azt kikészítették és nagyon szép sallangos dohányzacskót készítettek belőle. Ugy emlegették, hogy a kostök zacskóban tartott dohány sokkal izletesebb, mintha másban tartották volna.

Volt olyan pásztor, aki - Radó József - pipát is fara-gott és abból szitta a füstöt. A pipában maradt " bagót ", meg a pipaszárban összegyült " szutykot " nem dobták el, hanem egy kis dobozban - " kátulában " - összegyűjtötték. Ha valamelyik állatba beleesett a " kukac ", akkor ezzel a szutyokkal kenték be és azt mondták, hogy ez a kukacokat kiüzi és a seb hamar begyógyul.

Állatok orvoslása.

Az öreg pásztorok között elég szép számmal voltak olyanok, akik - úgy emlegették - értettek az állatok orvoslásához. Természetesen ezek nem tudományosan megalapozott orvoslások voltak, hanem megfigyeléseken alapultak és apáról fiura szálltak.

Váradai József úgy emlegette, hogy az nem is volt valamire való kanász, aki a kan malacokat ne tudta volna jól kiherélni. Ehez legtöbbször nem volt más "szerszáma", csak a jó éles bugyli bicskája.

De azt a göbét is sikerrel miskárolta, amelyikkel már tovább nem akartak fialtatni, hanem hizóba akarták fogni.

Volt olyan csikós, aki lovaknak az elrákosodott "békáját" a lábán jól tudta operálni, más a birkák sántaságát gyógyítani. Ahogyan mondták, nem kellett ahhoz más, csak avas zsir, meg porrá tört "kékü" - rézgálic. De sokszor használták a vérehulló fecskéfű sárgás tejszerű levét is. Sokszor elegendőnek tartották, hogy a sebeket egy megtüzesített vassal égették ki úgy, hogy az állat nem pusztult bele, hanem meggyógyult.

Váradai József azt is emlegette, hogy egyik pásztor a ló szeméről le tudta operálni a hályogot.

A pásztoroknál mindig volt avas zsir vagy háj, melyet nem csak állatok gyógyítására használtak, hanem lábbelijük bekenésére, melyet jól eltettek és szükség esetén ezzel igyekeztek a lábbelit vizhatlanná tenni. De így volt náluk szalonnabőr is.

Egy-egy ilyen pásztort becsben tartottak és nem szívesen engedték el. Inkább még több pásztorbért is adtak neki, bár a pásztorfogadáskor attól nemegyszer huzódkodtak, hogy az évtizedeken át megszokott pásztorbérnél többet adjanak.

Annak idején még nem volt divatban a cigarettázás. A pásztorok inkább pipáztak. Szerették az ugynevezett cseréppipát, mely

olcsó volt. Lehetett venni vásárban, bucsuban. A szárat gyakorta maguk faragták és esernyődróttal égették ki. Azt tartották, hogy legjobb a meggyfa ágból készített pipaszár. Dohányt a boltban vettek. Szerették a zöld négyes és a fehér négyes pipadohányt. De legjobban kedvelték azt a dohányt, melyet Mikében tudtak az ottani termelőktől beszerezni. Télen néha átmentek és vettek egy-két csomóval. Ez igen nagy "reszkir" volt, mert a fináncok figyelték és ha valakit elfogtak, azt szigorúan meg is büntették.

A pásztorok műveltsége.

Bizony-bizony a két háboru előtt a pásztorok elvétve tudtak olvasni és írni. Hiszen iskolába nem járatták gyermekeiket, mert a gyermekek voltak a bojtárok. Ennek ellenére igen jó megfigyelő-képességük voltak. Tudták, hogy melyik háztól hány tehenet, borjut, kocát vagy malacot engedtek ki. A malacok hazaszoktatásakor ki tudták a sok közül is választani, hogy melyik kié. Amikor eresztette haza a jószágot és ment az állatok előtt, tudta, hogy melyik tehenet vagy borjut kell a kapu bejárata mellett álló gazdája felé irányítani. Azt azonban mindig tudták, hogy milyen hónap és hányadika van. A pénzt pedig nagyon jól ismerték.

Előre megmondták, hogy milyen idő várható a következő napokban. Erre abból következtettek, hogy megfigyelték, milyen színű volt az égállja napkelténél vagy napnyugtánál. Ha esett az eső és sok volt a giliszta, azt mondták, hogy még több eső is várható. Az alacsonyan repülő fecskék is esőt jeleztek. Ha magasra szállt a füst, jó időt vártak, míg ha leszállt, akkor esőre volt kilátás. Ha erősen csiptek a szunyogok, az is esőt jelentett. Mindig figyelték, hogy merről hallatszik hozzájuk a harang szava, abból is következtettek az időjárásra.

Bizonyos mértékben babonások is voltak. Ha valamikor va -

lamelyik gazda panaszkodott, hogy tehene véres tejet adott, nem arra gondoltak, hogy esetleg bogár megcsipte, hanem azt mondták, bizonyosan fecske repült el a tehén hasa alatt.

Ha nagy felhő közeledett és villámlani, dörögni kezdett az ég, bizony feldobták a náluk levő kisbaltát, hogy azzal riasszák el a felhőt vagy a benne lévő jeget. Inkább bőrig áztak, de akkor sem álltak a fa alá, mert tapasztalták, hogy az egyedül álló fába nemegyszer belécsapott a villám. Még a jószágot is elhajtották a fák alól ilyen esetekben.

Mindenféle csuszó-mászó állattól irtóztak, így a siklókigyótól, de még a gyiktól is. Ha csak mindjárt tehették, bizony ezeket az állatokat agyon is ütötték.

Ha valamikor mesére került köztük a sor, emlegették a mada-rázkigyót, mely farkát a szájába vette és úgy karikázott az u - ton. Ha valamelyik bojtár lefeküdt, mindjárt figyelmeztették, hogy vigyázzon, nehogy a kigyó belemásson a szájába.

Orvoshoz nem szívesen mentek. Ha netán mezitláb jártak és le- ütötték a körmüket, vagy lábukat valami megsebezte, azt tartották, elegendő, ha lepisilik és utána valamivel bekötik. Ha ~~ugy~~nevezett " törés " volt a kézen vagy a lábon, egy kis darab kenyeret sóval összerágtak és azt tették a " törésre ", hogy majd kiszívja a geny- nyet, ahogyan nevezték, a sebből a " csunyaságot. " Ha túske szur- ta meg a kezét, alaposan kiszívták és ezzel elintéztnek is vet- ték.

Bár a tejet - főleg a felnőttek - nem kedvelték, de a friss borjas tehén tejéből " föccstejet " készítettek és azt a gyerme - kekkel megettették azt tartva, hogyha sok gyermek eszik a föccs - tejből, akkor a tehén jó tejelő lesz.

Ismerték az ezerjófűvet és annak főzetét, továbbá a kamil- lát, melyet " pipitérnek " neveztek. Ha köhögtek, akkor ennek a fő-

24.
316-46
KAPOSVÁR

zetét megitták. De ezt tették a bodzavirággal is, melyet megszárotottak és teaviznek megfőzve, megitták.

Idős pásztoroktól hallottam, hogy a legelőben voltak odvas fák, melyekbe méhek települtek be. Ha már úgy vélték, hogy hordtak elegendő mézet, akkor a bejáratot besározták, majd a bennlévő méheket füsttel lefojtották, utána a mézet kiszedték és elfogyasztották.

Apaállat gondozók. A kanok gondozói.

Régebben a kanok kijártak a disznók közé. Azonban amikor már nem mangalica, hanem fehér kanok voltak, akkor azok nem bírták a járást, akkor a közbirtokosság, később a Legeltetési Társulat a pásztorháznál építtetett a kanoknak ólat és azokat bent tartották. Gyakorta a községgazda naponta adta ki a kanok részére az abrakot, attól félve, hogy a kanok gondozója azt saját állataival eteti meg. Legtöbbször maga a kanász volt a kanok etetője, gondozója. Kötelesség volt naponta a kanokat megjártni. Ha valamelyik koca bugott, akkor azt oda kellett hajtani a kához fedeztetésre. De ha éppen közel volt valakinek bugó kocája, akkor a kanász odahajtotta a kant a házhoz. Ezt a kangondozó szívesen tette, mert ilyenkor kapott pálinkát vagy bort a gazdától.

Bikagondozók.

A bikák is kijártak valamikor a tehének közé a legelőre. Ilyenkor spontánul történt a tehének fedezése, mert a bikák megkelesték az üzekedő / folytató / teheneket. Később azonban már a bikákat sem engedték ki a legelőre, hanem otthon, az ugynevezett bikaistállóban tartották, ahol rendszeresen gondozák, ápolták, etették azokat. A Legeltetési Társulatnak volt egy kisebb rétje - úgy is

nevezték, hogy Bikarét - , ahol megtermelték a jó minőségű szénát. De termeltek lucernát is. Abrakot - kukoricát, zabot - megdaráltatták és azt kimérve adták a bikáknak.

A bikagondozóknak - a bikásnak - naponta meg kellett a bikákat jártatni. A bika orrába karika volt téve és azt egy erős faruddal vezették végig az utcán. De ott ment a pásztorkutya is, mert előfordult, hogy valamiképpen elszabadult a bika és nem lehetett megfogni. Akkor a kutyáknak kellett - néha többnek - hazahajtani a bikaistállóba.

Az üzekedő teheneket úgy vezették a bikaistállóhoz és ott történt meg a fedeztetés. A két világháború közötti időben a Legelteségi Bizottság vásárolta a bikákat a járási gazdasági felügyelő javaslatára. Igen szép küllemű és jó fajta bikákat neveltek Somogyban a Csurgó melletti Alsóközségben, továbbá Göllében és annak környékén. Ezen a tájon nevelt bikák híresek voltak és sokszor nyertek díjakat az őszi országos mezőgazdasági kiállításokon.

Minden év tavaszán a járási gazdasági felügyelő és a járási főállatorvos megtartotta az apaállatszemlét. Ilyenkor határoztak a selejtezésről és megszabták, hogy mikor kell eladni a kanokat és a bikákat, hányat és onnan kell azokat beszerezni, megvásárolni. Ezek a cserék elég sok mende-mondára szolgáltak - volt is alapja - hogy a gazdasági felügyelő, mai nyelven szólva " csuszót " kapott attól, akinek a bikáját eladták.

Arra a bikagondozónak nagy gondot kellett fordítani, hogy a bikák mindenkor jól ápoltak, tiszták, gondozottak legyenek. Fedeztetésükre, vagy ha a tehén borjut fogott, a bikagondozó legtöbbször a tehéntartó gazdától pálinkát vagy bort kapott.

A tehéntartó gazdák mindenkor nagy figyelemmel kísérték a bikagondozók tevékenységét és a tapasztaltakat az évi közgyűléseken szóvá is tették. Ilyenkor dicsérték vagy bírálták az apaállatgondozókat.

A pásztorok fizetése.

A pásztorok általában gabonát kaptak az állatok őrzéséért. Hogy egy-egy állat után mennyit, az nagymértékben attól is függött, hogy az éveleji állatösszeírásakor mennyit irtak össze a közbirtokossági vezetők. Ennek alapján számították ki, hogy egy állat után mennyi gabonát kell adni.

A gabona mennyiségének megállapítása nem kg-ban, hanem literben, illetve a használatos " fölöntő " mennyiségben történt. Egy fölöntőt - ez fából készült mérőeszköz volt - 18 liternek számítottak.

A kanászok - itt hol több, hol kevesebb volt a kijáró disznó - negyedévenként szedték össze házról házra járva járandóságukat. Vitték magukkal a bádognál készített " mércét " - öt és tíz literes volt -, továbbá a zsákot, melybe beleöntözték a kapott gabonát. Ha egy-egy zsák megtelt, azt akkor annál a háznál hagyták, ahol tele lett és a tele zsákokat esténként összeszedték és hazavitték.

A csordások és a gulyások, meg a csikósok két részben kapták, illetve szedték össze járandóságukat. Felét cséplés, a másik felét pedig lekötés után, mikor már nem jártak ki a jószágok a legelőre. Ugyanis ha valakinek a jószágja kihajtástól „Nagyasszony” - augusztus 15-e - napig járt ki a pásztor elé, az a megállapított bérnek a felét fizette. Ugyancsak fél bért fizetett az is, aki, Nagyasszony nap¹ után hajtott ki állatot a legelőre.

Azért maguk szedték össze a gabonát, mert így látták, hogy milyen minőségűt ad a gazda. Ugyanis voltak olyanok, akik - pedig a szegődő levelükben az volt, hogy " megszelelt " tiszta gabona jár a pásztornak, egyesek bizony még az ocsut is belekeverték a tiszta gabona közé. Ha a pásztor szóvátette, hogy a gabona nem eléggé tiszta, akkor "nagylelkűen " egy kicsit többet adtak a pásztornak.

Azt a bér megállapításánál figyelembe vették, hogy a pásztor hány bojtárral látta el a munkát és ennek alapján állapították meg a fizetendő gabona mennyiséget. Szeptember végén - kendervágás után - kapták meg azoktól a marék kendert, akik termeltek és ebből fonták az ostorhoz a sudarat.

A pásztoroknak ezenkívül járt egy hold kukorica föld megszántva, továbbá egy darab rét és egy kis konyhakert.

Szegődő levelükben még az is bent volt, hogy a közbirtokosság évente köteles négy fuvart biztosítani a pásztoroknak, hogy gabonájukat malomba vihessék, továbbá kukoricájukat, krumplijukat a szántóföldről, szénájukat a rétről hazaszállíthassák. Ezeket a munkákat a fogattal rendelkező állattartók a községgazda által ki-rendelt előfogattal - forsponttal - tartoztak elvégeztetni a meghatározott időben.

A pásztoroknak szabadság nem járt. Ha valamikor valahová valamilyen okból el kellett nekik menni - pl. vásárra -, akkor a jószág őrzését családtagjaival vagy másokkal kellett nekik megoldani.

Egyetlen eset volt, amikor a gazdák eltekintettek attól, hogy a pásztor kihajtsón. Ez pedig az volt, ha a pásztor családjában haláleset történt. Hogy a jószág ilyenkor se maradjon otthon, néhány gazda "szivességből" összeállt és ezen a napon ők őrizték az állatokat.

Idős Váradi József nemegyszer emlegette, hogy nem olyan egyszerű és szép volt a pásztorok élete, mint ahogyan sokan annak idején gondolták és hitték. Nagyon sokszor verte meg az eső és áztatta meg. Sok esetben rajta száradt meg a ruha, mert nem volt alkalma és módja, hogy ruhát váltson.

A pásztor ugyan a közbirtokossággal, a Legeltetési Társulattal volt munkaviszonyban, azonban a sok állattartó gazdával kü-

lön - külön is. Márpedig az állattartó emberek sem egyforma mentalitásuk voltak. Volt ezek között megértő, jószándéku - ezekből volt több -, de akadt olyan is jónéhány, aki igyekezett mindenben, így a pásztorok munkájában is hibát keresni és ha talált, azt még fel is nagyítani.

Mindezek ellenére voltak ugynevezett pásztor dinasztiaiak Kutason is. Ilyen volt a Radó és a Fehér család már az első világháború előtt és a két háború között. Azonban a két háború között - a harmincas évek végén - már néhány cigány család is vállalt pásztoroságot. A kezdeti időben ezekkel szemben eléggé tartózkodóak voltak és nem szívesen, csak kényszerből fogadták meg őket. Négyeszer elhangzott, hogy inkább valamivel több bért adnak magyar származású pásztornak, ha vállalják az állatok őrzését.

Sajnos, ma már nincsenek pásztor dinasztiaiak. Elsősorban azért, mert a felszabadulás után - főleg az ötvenes években - alaposan megfogyatkozott az állatállomány. Oka volt részben a nagymérvű állatbeszolgáltatás, sokan elhagyták a falut, ezenkívül a termelőszövetkezetek kezdeti szervezésének idején az volt az elv, hogy egy családnál nem lehet több egy tehénnél és borjunál, egy kocánál és szaporulatánál és ez igen nagymértékben visszavetette az állatállományt. Aztán következett, hogy a földrendezések során felszántották, megszüntették a legelők nagy részét és nem volt lehetőség a viszonylag leolcsóbb állattartásra, illetve takarmányozásra, a legeltetésre.

Később meg olyan fajta szarvasmarhákat, sertéseket kezdtek tartani, melyek az ólakban, istállókban nevelődtek és ahol még maradt tehén, azt is bent tartották. Megszűntek a falusi tejbegyűjtő helyek, a hajdani tejszövetkezetek "tejcsarnokai."

A lóállomány teljesen elfogyott és még a termelőszövetkezetekben is alig maradt egy-két pár ló.

30.
KISKÖZMŰVÉSZETI
316-10

Ezenkívül a nagyüzemi mezőgazdaságban dolgozók is sziveseb-
ben fogalalkoznak az ipari jellegű munkákkal, mint naponta reggel
és este munkát adó állatok etetésével, gondozásával, ahol nincs
szabadnap és ünnepnap sem. Így nagyon sok családban, ha még tar-
tanak állatokat, azok gondozását az idősebbek végzik.

Igy ma holnap, ha a régi állattartásról esik szó, arra már
csak az idősebb vagy legidősebb emberek emlékeznek. Elkövetkezik
az az idő is, amikor csak a régi irásokból tudhatják meg a pász-
torélet után érdeklődők, hogy miként is volt nagyszüleik, dédszü-
leik idejében.

Ezért vettem az a bátorságot, hogy meghallgassam a közel 90
éves Bundás Váradi Józsefet és a tőle hallottakat, meg gyermekko-
romban tapasztaltakat lejegyezzem. Talán lesz majd olyan, aki va-
lamikor kezébe veszi és e kis dolgozatban foglaltakat egy eset-
leges tudományos munkájához - adalékként - felhasználja.

Ha ez így lesz, akkor ezekben a meleg nyári napokban nem
volt hiábavaló mindezeket krónikási hűséggel lejegyeznem.

Kiss József

Kiss József
a kutasi ált. iskola volt,
ma már nyugdíjas
igazgatója.

P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/B. I.6.

7 6 3 3